

Magyarné Sztankovics Ilona

A MURAKÖZI JÁRÁS NÉPISKOLÁI A REFORMKORBAN 1837-1841

Az oktatáspolitikában Magyarországon is a polgárosodás igényével kezdődően jelentek az egységes nevelési rendszer létrehozására és az oktatás korszerűsítésére irányuló törekvések, az oktatásügy irányításának kérdése pedig a nemzeti önrendelkezés igényével fonódott össze.

Ezek a kívánalmak a reformkorban felerősödtek.

Az egységes nevelési rendszer és az oktatás korszerűsítésének igénye találkozott a felvilágosult abszolutizmus törekvéseivel, de az oktatásügy irányításának kérdése a reformkori országgyűléseken az abszolutisztikus érdekek miatt a bécsi udvar és a rendek Achilles-sarka volt. A magyar nemzeti, liberális követelések teljesítése mindig az aktuális kül- és belpolitikai erőviszonyoktól függött, az udvar bevált taktikája a kompromisszum, halogatás, ígérgetés volt.¹

Zala megye - közte a Muraközi járás - népiskoláinak összeírását, az 1836. augusztus 8-ai közgyűlésen megalakult Népnevelésére Felügyelő Választmány² rendelte el, mely az 1832-36-os időtán ismét elődázott népnevelésügyi kérdés³ megoldására jött létre. A megye nemesei megelégedve az oktatásirányítás körüli huzavonát úgy döntöttek, hogy saját hatáskörükben felkarolják a népnevelés ügyét.

A választmány feladatáról Deák Ferenc, aki ekkor a megye országgyűlési követe és a Népnevelési Választmány tagja is volt, az alábbiakat írta Kossuthnak 1836. augusztus 18-án Kehidán kelt levelében: „**hogy a falusi oskolákra s népnevelésére felügyeljen, ott, a hol szükséges segítsen**”.⁴

Ugyanezen a közgyűlésen választották a Népnevelési Választmány elnökévé Sellyey Elek Zala megyei főszolgabíró,⁵ (később másodalispán) akinek családi levéltárába valószínű, hogy e tisztségével összefüggően került, a Muraközi járás népiskolái összeírása.⁶

Az 1837. január 9-én tartott választmányi ülésen dolgozták ki a népiskolák helyzetét feltáró

vizsgálati szempontok első változatát, melyet később átdolgoztak és táblázat formában ki is nyomtattak.⁷ Itt jelölték ki a megye egyes járásait vizsgáló tagokat is. A Muraközi járásban az Alsó Vidéket; Csesznák József, Gábelits Ferenc, Sellyey Elek, a Murai Vidéket; Hegedűs József, Horvát Péter a Drávai Vidéket; Kónyáry Mihály és Tomasits István urak vizsgálták.⁸

A Muraközi járás a korabeli, mainál jóval nagyobb Zala megye délnyugati csücske, a Mura és a Dráva folyók által határolt terület volt. A vegyes lakosságú, horvátok, magyarok által lakott, földrajzilag változatos, síkságokkal, dombságokkal tagolt tájegység⁹ 1849-ig, majd a kiegyezést követően a trianoni szerződésig tartozott Zala megyéhez. A korabeli megye nemzetiségek által legsűrűbben lakott területe volt, így népiskolai összeírás a tanítási nyelven és a tanítványok nyelven keresztül 1837-1841 között a járásbeli magyarok és a horvátok viszonyáról is képet nyújt.

Az összeírás teljes, a Muraközi járás 136 lakott helyének valamennyi népiskoláját tartalmazza. Árnyaltabbá, bizonyosabbá, teszi az egerszegi járás 16 körzetéből előkerült töredékek (4 körzet jelentései) alapján,¹⁰ és eddig csak Kotnyek István által rekonstruált korabeli megyei viszonyokat.

A Muraközi járásba kiküldött választmányi tagok 1837-1841 között az Alsó vidéken 28, a Murai vidéken 61, a Drávai vidéken 47 helységben írták össze a népiskolákra jellemző állapotokat. Az egy anyaegyházhoz tartozó községeket együtt vizsgálták, s a választmány céljának megfelelően, nemcsak a katolikus, hanem a református népiskolákat is összeírták, bár ebből e vidéken mindössze egy volt. Az összeírók a járásban összesen 20 működő népiskolát találtak, 19 helységben (Légrádon a katolikusok és az evangélikusok is tartottak fenn iskolát) a lakott helyek 14,8%-ában folyt tanítás. Ezzel szemben Fényes

1 Bényi Miklós: Oktatáspolitikai törekvések a reformkori Magyarországon; Oktatáspolitikai törekvések a reformkori országgyűléseken Csokonai Kiadó: Debrecen, 1994. 65. l.

2 ZML. kgy. ir. 1838.: 164. sz. eredeti sz. 1569. sz., részben közli Kotnyek István: Alsófokú oktatás Zala megyében 1918-ig Zalai Gyűjtemény 9. sz. Zalaegerszeg 1978. 51. l.

3 Kossuth Lajos ifjúkori iratok; Törvényhatósági tudósítások sajtó alá rendezte: Barta István: Akadémia Kiadó Bp. 1966. In. Kossuth Lajos összes munkái 6. köt.

4 Deák Ferenc Ferenc emlékezete levelek Szerk: Vácay János Bp. 1980. 17. 1.; Jegyzet: A Törvényhatósági Tu-

dósítások számára a zalai megyegyűlésekről Deák Ferenc tájékoztatta Kossuthot.

5 ZML. kgy. ir. 1836.: 164. sz. eredeti sz. 1569. sz.; Kotnyek: im. 52. l.

6 ZML. Sellyey cs. Lt. IV. csomó

7 ZML.: kgy. ir. 1837: 164. sz. eredeti sz. ua.; közli Kotnyek i.m. 51-52, l.

8 ZML.: kgy. ir. 1837: 164. sz. eredeti sz. ua. Jegyzet; ehhez képest kissé pontatlanul közli Kotnyek: i.m. 54. l.

9 Bencez Géza: Zala megye leírása a reformkorban Zalai Gyűjtemény 23. sz. Zalaegerszeg 1986. 5. l.

10 Kotnyek: im. 51-53

Elek adataival számolva a reformkorban a Zala megyei helységek kb. 25,58%-ában működtek népiskolák.¹¹ A Muraközi helyzet a megyéhez képest 10,88%-os különbséget és 42,54%-al rosszabb iskolaellátottságot jelentett. Megyei viszonylatban az iskolaszám tekintetében a járás, ugyanúgy, mint Göcsej és Hetés igen elmaradott volt.¹² A 20 népiskola közül, csak 13 működött iskolaépületben. A járásban ugyan összesen 14 iskolaépület volt, de a túsikeszentygyörgyi, tanulók hiányában, éppen üresen állt.

A. Kraleveczen például, mivel „*oskolaház*” nem volt, „*privát házat*” béreltek iskolának, Csehoveczen pedig a jegyző télen 1-2 gyermeket saját otthonában, tehát házról-házra járva tanított olvasni.¹³

Az iskoláztatási mutatók a lehetőséget tekintve sokkal kedvezőbbek voltak. A járás 14 máterében és 5 filia falujában működő iskolába, s ide 85 helységből, a lakott helyek 62,5%-ból jártak a gyerekek. A szétszórta gyéren lakott települések azonban ellátatlanok voltak, gondot jelentett az 5 szünetelő iskola újra indítása is.

Az iskola létrehozása, működtetése ezen a vidéken is szorosan összefüggött a helység anyagi helyzetével, gondolkodásmódjával, igény szintjével és a helybeli földesúr, vagy az egyház képviselőjének hajlandóságával.

A járás nagyfokú elmaradottságában nem kis szerepet játszott, hogy a muraközi mezővárosok és falvak túlnyomó többségének földesura (illetve egyházi kegyura) Festetics László gróf volt, aki igencsak halvány mása volt apjának, Festetics Györgynek. Unokatestvére, maga Széchenyi István gróf is megvetette pazarló, léhűtő életmódját. László grófnak mindössze egyetlen nevezetes tette volt Zalában, az 1820-as évek közepén kísérletet tett a megyei könyvtár megalapítására.¹⁴ A muraközi falvak népiskoláinak csekély számáért, azok általában rossz állapotúak, mint patrónus nem kis részben a gróf is felelős volt. A rendkívül elaprózott, szétszórta településszerkezet mellett, ahol az egy településre eső népesség átlaga 1836-ban 371 fő volt -, Festetics nemtörődőmsége és a terület egyházi hovatartozása is (zágrábi egyházmegye) valószínű oka lehetett e térség nagyfokú elmaradottságának.

A Murai vidéken például a vrátissinecezi plébániához tartozó 8 filia anyagi okok miatt nem tudott iskolát állítani, még magában a máterben sem folyt oktatás.

E helységek ellátását az összeírók javasolták is a választmánynak: „*Ezen helyiségekben*

hintsen Iskola, Vratissineczen azomban lehetne (...) ezen Helység legalkalmasabb lenne erre, mert a Járáshoz tartozandó többi Helységek közül tőle egy sints távolabb egy órányi járásnál”.¹⁵

Ugyanezt javasolták Dekánovecz és Belicza hasonló helyzetben lévő plébániái és filiái esetében is.

A meglévő iskolaépületek állaga, befogadóképessége is nagyon eltérő volt. Az iskolaépületek a megyeszerte általánosan használt építőanyagokból: fából, sárból, szalmatetővel készültek, de akadt 3 kő, sőt 1 téglá épület is. Kőből épült az Alsó vidéken Draskovecz új iskolája, illetve a vidovecki és a gorsicháni iskola. A Murai vidéken Stridó mezőváros iskolaépülete készült téglából, a Drávai vidék 2 iskolájának - csáktornyai, nedelici - összeírása pedig nem tért ki az épületek építőanyagaira.

Arra vonatkozóan azonban bőven van adat, hogy a meglévő iskolaépületek is többnyire szűkösek voltak. Az Alsó vidéken pl. a perlaki iskola egyetlen tantermébe 123 tanuló járt, s ez a zsúfoltság általánosan jellemző volt, alig akadt néhány kivétel. Csak Hodossan és Gorichán iskolájának tanterme: „*a tanulók számához képest elég tágas*”¹⁶ a dobrovai iskola pedig: „*igen tüsting*”¹⁷

A tantermek berendezéséről a perlaki iskola kivételével, ahol: „*szükséges eszközök vannak*”¹⁸, nem készültek feljegyzések. A taneszközök összeírása kapcsán tett megjegyzésekből (pl. Szentgyörgyön ahol az előző tanévben még tanítottak, alig volt tankönyv, de volt tábla, ahová a tanító előírt) viszont arra lehet következtetni, hogy sem a járási, sem a megyei, sőt a régióbeli viszonyokban sem lehetett lényeges eltérés. A berendezés, a felszereltség mindenhol sok kívánnivalót hagyott maga után.¹⁹

Kotnyek István a Népmvelési Választmány által elrendelt összeírás alsóbagodi, boncodföldi, tárnoki, pákai körzetekre vonatkozó adatai alapján írja, hogy az érvényben lévő II. Ratio által előírt „*tankönyvekkel viszont a tanulók egyáltalán nem rendelkeztek. Az iskolai könyvtár (nevelői könyvtár) is tulajdonképpen csak ABC-s könyvekből, katekizmusból és bibliából állt.*”²⁰

A Muraközi járásban is hiányzott az előírt tankönyvek többsége: Az iskolák túlnyomó részében magyar és horvát, néhány helyen német ABC-s könyveket, katekizmusokat írtak össze, s a tanulóknak általában nem volt saját tankönyvük. A

11 Fényes Elek: Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja, statisztikai és geographiai tekintetben Pest 1836. 1. köt. 3. köt. (1836-1842)

12 Kotnyek: im. 22. I.

13 ZML. Sellyey: im.

14 Zala megye történelmi olvasókönyve. (Szerkesztette: Moinár András) ZML. 1996 163-164. I.

15 ZML. Sellyey: im.

16 ZML. Sellyey: u. o.

17 ZML: Sellyey u.o.

18 ZML. Sellyey: u.o.

19 Kotnyek: im. 43. I.: Kanyar József Népoktatás a déldunántúlon a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakában (1770-1868] Akadémia Kiadó Bp. 1989. 156-157. I.

Muraköz jellemzői - a perlaki iskola kivételével - taneszközök, segédanyagok tekintetében is tükrözték a megyeszerte jellemző korabeli állapotokat. A járás perlaki iskolája azonban a katolikus népiskolák között a reformkorban országos tekintetben is kivételes helyzetűnek számított:

„Igen el vannak látva szükséges könyvekkel (...) vagyon egy különös könyvtár is, mellyel Perlaki születésű, és János főherceg regementjében volt Szvornik János Kapitány Úr az itteni nemzeti oskolának ajándékozott. Többnyire magyar könyvekből álló, de azokat csak a - kiműveltebb elméjű ifjak használhatják, sőt másoknak is olvasás végett ki szoktak adatni.”²¹

Erdeklődésre tarthat számot viszont, hogy a nemzetiségek által sűrűn lakott Muraközben Szentmárton, Orehovicza és Légrad kivételével az általában jellemző „magyarosítás” ellenére a többnyelven való tanítás érvényesült. A vidéken a nemzetiségek nem rendelkeztek külön anyanyelvi iskolákkal, valószínű, hogy ezt az anyagi viszonyaik sem tették lehetővé, hiszen Légrad kivételével ez időszakban még a felekezetek sem működtek külön iskolákat. A járásban működő 20 népiskola közül 15-ben horvát és magyar nyelven, két népiskolában Stridón és Csáktornyan pedig még német nyelven is tanítottak. A két-háromnyelvű tanítás ezekben az iskolákban nemcsak a hitoktatásra vonatkozott, az olvasás, írás és a számolás is több nyelven folyt. Ezt bizonyítják a tételesen összeírt kétnyelvű, illetve a magyar, horvát, német nyelvű tankönyvek is. A magyarul nem tudó tanítókat az ország több megyéjével ellentétben²² nem bocsátották el, megelégedtek azzal, hogy magyarul tanító praeceptort tartottak.

A magyar nyelvűségért és a magyar nyelv iskolai tanításért vívott harc köztudottan szerves része volt a XVIII. század végén kibontakozott és a reformkorban felerősödött nyelvmozgalomnak, s ez a nemzeti önrendelkezés és a polgári átalakulás igényéhez kapcsolódott. A magyar nyelv mint a nemzeti jelleg elsődleges hordozója, a nemzeti hovatartozás fő ismérveként jelent meg, s így a magyar nyelvű oktatás a magyar nyelv terjesztésének kitüntetett eszköze lett.

A nyelvi törekvéseket a tannyelv tekintetében kettősség jellemezte. Progresszív vonása az volt, hogy a magyar tanítási nyelvet a korszerű tudományosság, a művelődés demokratizálásának eszközeként fogták fel, mely lehetővé teszi a német

és latin nyelv háttérbe szorítását, valamint a Habsburgoktól való függetlenedést. Retrográd vonása pedig a nemzeti nyelvi egység kialakítására törekvés volt, mely a nemzetiségek nyelvének háttérbe szorítását, magyarosítást jelentett.

Az 1830. évi VIII. törvény 4. § és 5. §-ának értelmében a nemzetiségek által lakott megyék az 1830-as évektől bizottságokat alakítottak és intézkedéseket hoztak a magyar nyelv terjesztésére.²³ Mindennek racionális és érzelmi indítékai voltak. A magyar nyelv terjesztése részben a közhivatalok viseléséhez immár szükséges magyar nyelv megismerését célozta, részben a nemzeti öntudatra ébredés természetes velejárója volt, s mint ilyen, nem volt mentes bizonyos túlkapasoktól sem. A nyelvterjesztés elsődleges eszközeinek Zala megyében is az iskolákat tekintették, de a magyarosítást nem erőltették.

A sok helyen érvényesülő gyakorlattal ellentétben a népiskolai összeírásban magyarosítási törekvésekre utaló megjegyzés alig található. Ezek is csak egy-két esetben tett közvetett utalások a magyar nyelvben tett előmenetelre vagy a tanító nyelvtudására. Szent Mária és Alsómihályvec közös iskolájába járó gyerekek vizsgájáról pl. lejegyezték, hogy a „Magyar nyelvbe igen keveset”²⁴ haladtak előre, Alsó Králevcezen pedig, ahol a falu jegyzője, Kosnyák Lukács mindkét nyelven tanított az összeírásban az áll: hogy „**jobb elő menetelt fognak tenni, ha A Králevcez is oskolát fog építtetni, s jó magyar tanítót fogadni.**”²⁵

Ugy tűnik, hogy bár nyelvi ügy az országos és helyi politika szintjén jelentkezett, a Muraközi járásban a gyakorlatban ez időben tényleges hatása nem mutatható ki. Sőt, a fel-fellángoló nacionalista törekvéseket még a helyi politikai fórumok sem tették magukévá, s talán ez is hozzájárult a helyi toleráns gyakorlathoz. Degré Alajos kutatásai is ezt támasztják alá. Szerinte a megyében 1793-ban II. József nyelvi intézkedéseire fellángoló nacionalizmus hatására indult el a nyelvi harc, amikor Muraköz új földesura gróf Festetics György - kifejezetten magyarosítási szándékkal - a februári közgyűlésen indítványozta, hogy a horvátokat szorítsák rá a magyar nyelv tanulására úgy, hogy csatolják át a zágrábi egyházmegyétől a szombathelyihez, s csak magyarul tudó jegyzőket alkalmazzanak. Bár a javaslatot a megyegyűlés elfogadta, intézkedés nem történt.

Ez a magyarosítási szándék 1828-ban újra megfogalmazódott, s már Böhle András szom-

20 Kotnyek: uo. 47. l.

21 ZML. Sellyey: im.

22 Kanyar: im. 220. l, 254. l.

23. Mészáros István: A magyar nevelés története

1790-1849 Tankönyvkiadó Bp. 1968. 196-197.

24 ZML. Sellyey: im.

25 ZML. Sellyey: u.o.

bathelyi megyéspüspök is támogatta, de ez is eredménytelen maradt. A zágrábi egyházmegye egyházlátogatási jegyzőkönyvei szerint is ekkor még a muraközi falvakban a magyar nyelvű plébánosok mellett horvát nyelvű káplánok tevékenykedtek. Az összeírás idején a zágrábi püspök a felvidéki származású Váraljai Haulik György volt, aki ezt a tisztséget 1837-től töltötte be. Beszélt horvátul, magyarul, de egész hivatali adminisztrációjában és levelezéseiben a latin nyelvet használta, plébánosait pedig a politikai komplikációk kerülésére szólította fel. Valószínű, hogy indifferens magatartása is hozzájárult ahhoz, hogy a megfogalmazódott magyarosítási kezdeményezések ez idő tájt elszigeteltek maradtak.²⁶ A Sellyey család levéltárában található egy 1829. november 28-án Sellyey Eleknek szóló levél, melynek írója a Muraközi járásban lakó Zvornik kapitány, levélben magyarosítási szándékkal egy Muraközi magyar társaság létrehozását javasolta, mert szerinte: **„Jó és nagyon hasznos volna a népre nézve mások példájára ezt a vidéket is megmagyarosítani.”**²⁷ Sem a családi levéltárban, sem a közgyűlési jegyzőkönyvekben nincs nyoma e levélre való reagálásnak.

A megyei közgyűlések történései is adalékul szolgálnak a toleráns gyakorlathoz. Az 1843. november 10-én tartott közgyűlésen pl. néhányan követutasításba akarták vetetni, hogy indítványozzák az országgyűlésen a magyar nyelv kizárólagos használata érdekében praeciúsiv terminus kiszabását. Ekkor Deák Ferenc szót kért és felszólalásában a figyelmet a magyar nyelv tanulásának nehézségeire, illetve a földesúr fél évszázados eredménytelen nyelvterjesztési próbálkozásaira irányította. Deák hatására ezt az indítványt is elvetették.²⁸

A források alapján a nacionalizmus fellendülése csak az 1848-as forradalmi eseményeket megelőzően jelentkezett. Amikor pl. 1846-ban a magyar Gasparich Márk Csáktornyán prédikálni akart, a gvárdián mereven azzal utasította el, hogy: **„nem szokás, de nem is szükséges, hogy Csáktornyán évi egy napot kivéve magyar nyelvű prédikáció legyen.”**²⁹ A nacionalizmus és az elmagyarosítás ezen a vidéken csak a kiegyezést követően lángolt fel.

A korszakot, mint köztudott a kettős (normaiskolai és gyakorlati) tanítóképzés jellemezte.

A népiskolák tanítóinak tudása, tapasztalata ebből adódóan igen sokszínű volt. A tanításhoz nem kellett feltétlenül tanítói végzettség, mert a közfelfogás szerint, aki a tanítandó tananyagot teljes

mértékig birtokolta, alkalmas volt annak tanítására is, pedagógiai, metodikai előképzettség nélkül.

Sok népiskolai tanító előképzettsége a latin iskola, vagy az akadémiai tagozat egy, esetleg több évfolyama, de legtöbbször csak a népiskola volt, ahol gyakorlatban praeceptorként sajátította el a tanítás mesterségét.

A Muraközi járásban az összeírás idején működő 20 tanító közül a tanítók 10%-a, mindössze 2 fő —a Perlakon tanító Rigó József és a stridói mester, Hochstadter János - végzett praeparandiát, s ugyancsak 2 tanító esetében jegyeztek fel egyértelműen (a szentgyörgyi Vugrin Ferencnél ugyanis csak az „Oskolat végzett” bejegyzés áll)²⁹ a népiskolánál magasabb iskolai végzettséget. Segédtanítókat viszont 5 anyaegyház iskolája, az iskolák 1/4-e alkalmazott. Az 5 praeceptor közül 1 praeparandiát, 1 logikát végzett. Kotnyek István adatai³⁰ alapján becsülve az 1830-40-es években a zalai tanítók és segédtanítók kb. 1/3-a rendelkezhetett a népiskolánál magasabb iskolai végzettséggel, addig ez az arány a Muraközi járásban csak 1/5 volt.

Az oktató tananyag alapos ismerete mellett fontos volt hogy a tanító értelmes, tiszta erkölcsű, jó magaviseletű ember legyen. Ennek a kritériumnak az orehovkzai mester kivételével, akinek csak a vezetéknevét jegyezték le, mindenki megfelelt, **„bizonyos Halabárecz nevű, egyersmind a számlált Helységeknek jegyzőjük is beszéli ugyan magyarul is, de a tanításra nem egészen alkalmas. Tsekély elméleti tehetségű, nem a legjobb magaviseletű; nem praeparandista.”**³¹

A tanítók jövedelme országszerte a főhivatásként végzett iskolai tanításért és a „mellékfoglalkozásként” üzött egyházi szolgálatért, községi, uradalmi vállalkozásokért, illetve az egyéb magánmunkákért kapott pénz és természetbeli járandóságokból tevődött össze.³² A különféle járandóságok mértékét (a természetbelit az 1836. évi 6. tc.³³ már szabályozta, de sok helyen nem tartották be) általában a faluval, földesúrral, szülővel, kötött kontraktusok határozták meg.

Fő járandóság a telekhasználat mellett különböző természetbeli juttatás (gabona, tűzifa, bor stb.) volt, s ehhez társult a didactrum, a tanításért kapott pénz. Általában valamennyi „munkakörből” származott valamilyen jövedelem, de ez együttesen is csak szerény megélhetést biztosított. A Muraközi járásban tanítók főleg a

26 Degré Alajos: 19. századi kísérlet magyar egyházi közigazgatás bevezetésére a Muraközben (Adalék a nemzetiségi kérdés történetéhez) In: Levéltári Szemle 1972. 2. sz. 17-21.1.

27 ZML. Sellyey: im.

28 Kónyi Manó: Deák Ferenc beszédei 1842-1861.

2. bővített kiadás Bp. 1903. 2. köt. 54-55. I.

29 ZML. Sellyey: im.

30 Kotnyek: im. 45. I.

jegyzői és (vagy) a kántori teendőket látták el „mellék” vagy főfoglalkozásként. A 20 tanítóból csak 7 jövedelme származott kizárólag tanításból.

A Muraközi járásban a tanítók tanításért kapott pénzbeli átlagjövedelme az összeírás alapján 163 Ft körül mozgott. Feltehetően magasabb volt a megyebeli átlagnál (a reformkor végén 125 Ft)³⁴, de nagy volt (0-300 Ft-ig) az átlagkörüli szórás.

A már említett Halabárecz nevű tanító például:

„Minden tanuló gyermek után egy köből gabonát kap, más fizetése mint Tanítónak nints. - Mint Jegyző különösen, s nem egyformán egyezkedik a Helységekkel.”³⁵

Sajátos természetbeli jövedelemben részesült Szersán Bertalan hodossáni tanító, aki: **„ételle itallal rendre házanként tartatik”**³⁶, de ugyanilyen juttatásban részesült a dommasineczi tanító Andrócsecc István is.

A falusi gyerekek szervezett és rendszeres iskolaátogatását a feudális gazdálkodás szerkezete országsszerte nem tette lehetővé.³⁷ Ez alól a Muraközi járás sem számított kivételnek, de itt nehezítette az iskolába járást a települések széttagoaltsága is.

Az egész járásban összesen 1054 iskolába járó tanulót írtak össze, de ez a sommás táblázat adatai alapján³⁸ becslülve csak az iskolás korúak 11-16%-avolt.

A gyerekek közül elsősorban a fiúk, azok is télen, s csak akkor, ha azt az időjárás lehetővé tette jártak iskolába: „Fő akadály hogy a Helységek egymástól való távolsága miatt téli üdőben sokszor ki kell maradni oskolából a tanulók(na)k kivált az apróbbak(na)k s gyengébbek(ne)k - jegyezték fel pl. az Alsó vidéken. Az iskolába járás elmulasztásának alábbi okai általánosnak mondhatók: **„többnyire sorozáshoz, vagy pásztor-ságra alkalmaztattak gyermekeiket (...) részint az adózó népnek szegénysége, de leginkább a Szülőknek tulajdon tudatlansága.”**³⁹

Az egész tanéven át tartó rendszeresnek mondható iskolába járás csak Perlakon és Nedeliczen volt jellemző, de a mezővárosok iskolájába is elsősorban a városi gyerekek jártak rendszeresen. Kivételt jelentettek viszont Dammasinecz lakói, akik maguk fogadtak tanítót, s itt az 51 gyerek többnyire rendszeresen járt iskolába. Ez összefügghetett azzal, hogy a község lakói jómódúak voltak, pásztorokat tartottak, s feltételezhetően igényük is

volt gyermekeik iskoláztatására.

A tananyag e népiskolák többségében, mint ahogy Orehovicza iskolájánál bejegyezték: **„olvasás, írás egy kis katekismus”**⁴⁰ volt. A Dobrován, Légrádon, Perlakon, Stridón Szelniczán ezen kívül tanítottak még számtant és ortográfiát, sőt az utóbbi három iskola harmadik osztályában a latin nyelv alapjait is a kisgimnáziumba készülő gyerekeknek. Igaz Szelniczán csak annak, aki ezért külön fizetett.

Tananyagfelosztás csak Perlak, Stridó és Podturen iskolájában érvényesült, 17 iskoláról jegyezték be, hogy: **„nincs felosztva Esztendőkre, tanít olvasni és írni, vegyes magyarul és horvátul. (...) a gyermekek közönségesen addig tanulnak mig olvasni, írni és keveset számolni tudnak.”**⁴¹

A stridói mester, Hochstadter János tananyagfelosztása pl. a következő volt: **„Három esztendőre I-ő esztendőben és osztályban tanítja az a. b. c. -ét és olvasni horvátul, magyarul és németül. II-k esztendőben, és osztályban, magyarul, horvátul, németül olvasni, és írni. A III-k esztendőben, és osztályban az írás és olvasás gyakorlásán fellyül. Kátét magyarul, horvátul számvetést horvátul, Bibliát horvátul, olvasni, és írni deákul, mely osztályból az ifjak a diák 1-ső és 2-ik Gramatiára mehetnek és mentek is.”**⁴²

A tananyag ütemezése ebben az iskolában is a korabeli gyakorlat- a rendelkezésre álló tankönyveknek megfelelően történt:

I-ő Osztályban ABC Könyv magyar és német az Iskolák Számára Budán 1823. és hasonló horvát is. II-ik Osztályban, 1-ör Olvasó Könyv 2-ik része Budán 831. 2-or Lesebuch von der Rechtschaffenheit 3-or Chtenya Kniga od pravotvornoszti Budimu 831 III-ik Osztályban, a fentebbi olvasó könyveken kívül; Kis Káté magyarul, Nagy Káté horvátul 809. Budán - a Biblia tsak szóval adatik elő. Számvető Könyv magyar, horvát, német.⁴³

A Muraközi járásban úgy tűnik, a tanító tudásától, tapasztalatától, illetve a helyi körülményektől egyformán függött, hogy az alapismeretektől mit, milyen mélységben és milyen hatékonyan tanítottak meg.

Természetrajtot, földrajtot, geometriát, történelmet a járás mezővárosi iskoláiban egyáltalán nem tanítottak

31 ZML. Sellyei: im.

32 Bényei: im. 272. I.

33 Magyar Törvénytár 1836-1868. évi törvénycikk Bp. 1896. 32-33. I.

34 Kanyar: im. 287. I.

35 ZML. Sellyey: im.

36 ZML. Sellyey u.o.

37 Mészáros: im. 127. 1.

38 ZML. Nem nemes népesség összeírásai Muraközi járás 1839.

39 ZML. Sellyey: im.

40 ZML. Sellyey: uo.

41 ZML. Sellyey: uo.

42 ZML. Sellyey: uo.

tok, bár ezeket a II. Rátio számukra előírta, s a műveltséghez, a hatékonyabb gazdálkodáshoz is szükséges lett volna. Így vélték ezt az összeírók is a Muraközi járás népiskolai helyzetének összegzésében:

„Átallyános Jegyzés: A falusi iskolákban nem csak az a,b,c-ét olvasás, írást, Bibliát, számvetést, és Kátét kellene taníttatni, hanem jónak vélnék, ha az Ifjúságnak a természet történelmének, tudomány, a technológia, házi és mezői gazdaság, gyümölcsfák, szőlők, és kertek művelése, marhák tenyésztése, anynyira mennyire felolvasatnának, és megmagyaráztatnának.”⁴⁴

A tudásfelmérő nyilvános vizsgákat 14 iskolában az előírásoknak megfelelően, rendszeresen megtartották. Hodosánban, Szentmártonban, Dommasineczen, Orehoviczán azonban sem nyilvános vizsga, sem felügyeleti látogatás nem volt.

Szelniczán és Podturenben is, csak a helyi plébánosok kérdezték ki a gyerekeket. Nem csoda, ha csak 5 népiskolában volt jó és ugyanennyiben elfogadható a tanulók tudása. A stidói plébános Vlaskovits Ferenc kivételével az iskola működéséről, a tanulók előmeneteléről a direktorok - kötelezettségeikkel ellentétben - sehová, senkinek, semmiféle jelentést nem tettek.

Bizonyítványt az országos gyakorlatnak megfelelően, csak néhány mezővárosban Perlakon, Stridón, Csáktornyán és Nedeliczen kaptak a tanulók.

A hiányos adminisztráció és a felügyelet elégtelensége lehetetlenné tette a járás népnevelés ügyének mindenkorai áttekintését, s nehezítette a Népnevelési Választmány által tervezett „hathatós intézetek” megtételét.

Az észrevétel rovatban ezért az alábbiakat javasolták:

„kötelesek legyenek a Directorok a N(eme)s Vármegyének közelebb lévő Tisztviselője közül egyet, légyen az SZ Biro, vagy Eskütt minden fél Esztendei Eacamenre meg hivni, ez pedig az Examen folytatásúl és az ifjakk tanulásban tett előmenetelekről Járásbeli Fő Biro Urnak, vagy annak, kit a Te(kin)t(e)tes Ns Vármegye az Oskolák és a népnevelés fel ügyeülésére kirendelend, s még más időközbeli tapasztalásairól is jelentést tenni, a Proba írományokat, a nevendék számát classificatioval együtt bevenni és a Tettes Választmány Elnökjének leendő beküldés végett hozzá küldeni, hogy annál fogva mind a Ta-

nulók szám, mind pedig a tanulókk a tanulásban és nevelésben mennyire lett előmenetele mindenkorai evidentiába tarthasson. (...)

Jó, és tzélarányos volna azt is megrendelni, hogy Augusztus hónap végével minden Esztendőbe a tanulandó gyermekek Plébános Urak hozzájárulásával, kik egyeberánt is a gyermekek mind elméleti tehetségeiket jobban ösmérik s erköltsiségekről is tanúságot tehetnek össze íratassanak.”⁴⁵

Az összeírók, tapasztalataik alapján a Muraközi járásban a meglévő népiskolák állapot javítását, a tanterem szám bővítését, a szünetelő iskolák újraindítását, új iskolák építését tekintették a legsürgetőbb feladatnak. Még a jelenlegi állapotok megváltoztatásához szükséges anyagi fedezet biztosítására is javaslatot tettek:

„Az oskolák felépítésére, és a lévőkk jobb karba való helyhez tetesére lehetne fordítani azon (...) pénzekk egy részét, mellyel, netalán a Helységbeli Bírák számadásainak meg vizsgálata után szoktak maradni, azonkívül a Korstma jövedelemnek is egy bizonyos részét ezen célra lehetne fordítani.”⁴⁶

Bizonyos, hogy Zala megye népiskoláztatási helyzetének megváltoztatásához, a régióbeli lemaradás ledolgozásához a Népnevelési Választmány tevékenysége, s ez az összeírás is jelentősen hozzájárult:

1848-ig a megyében 17-el nőtt a népiskolák száma, növekedett a tanulólétszám, a tanítók száma, s néhány iskola bővítésére, állagjavítására is sor került.⁴⁷

Kotnyek István tanulmányában mindezt így értékeli: **„Annak ellenére, hogy a megye népoktatásügye a választmány minden erőfeszítése ellenére sem fejlődött látványosan, a választmány tevékenysége mégsem mondható teljesen eredménytelennek. A tevékenység különösen két területen mutatható ki hosszabb távon is. Egyik a megyei közvélemény oktatásügyi orientáltsága, a másik a megye első tanítóképzőjének felállítása.”⁴⁸**

A nevelésügy felkarolásában jelentős szerepet vállalt Deák Ferenc, aki bár nem volt az oktatásügy szakértője, de mint jogász és politikus sokat tett a népoktatásért. 1840. július 27-ei követjelentésében leírt gondolata ma is aktuális üzenet: **„Minden áldozat, mi e célra fordítatik, a hazának és emberiség oltárán van letéve.”⁴⁹**

43 ZML. Sellyey: im.

44 ZML. Sellyey: uo.

45 ZML. Sellyey: im.

46 ZML. Sellyey: uo.

47 Kanyar: im. 210-213. l.

48 Kotnyek: im. 52-53. l.

49 Kónyi: im. 545. l.; Bényi im. 360 l.